

Závěr

Na závěr se tak naskytá otázka, mohla-li se celá kosovská kauza vyvíjet v komunistické Jugoslávii jinak. V některých svých momentech v závěrečné fázi trvání Jugoslávie bezesporu ano. Včasné zastavení radikálních metod Slobodana Miloševića a jeho vedení, vzešlého z VIII. zasedání ÚV SKS v září roku 1987, k čemuž, jak jsme výše viděli, nebylo v roce 1988 daleko, by bezesporu odstranilo nejhorší excesy a nejspíš i zabránilo krvavým demonstracím. Touhu kosovských Albánců po vlastní republice by ovšem tato eventualita pochopitelně zastavit nedokázala. Kosovo totiž i v 80. letech zůstávalo nejslabším článkem jugoslávského socialismu. Nejen proto, že přes veškerou masivní ekonomickou pomoc stále neslo nelichotivé epiteton nejméně rozvinuté jugoslávské oblasti s obrovskou nezaměstnaností, způsobenou nerovným soubojem mezi tvorbou nových pracovních míst a dorůstáním nesmírně početných generací práce schopného albánského obyvatelstva, vzešlých z demografické exploze 50.-70. let 20. století. Navzdory všemu, co Jugoslávie (a Srbsko) v této oblasti podnikala, totiž neudělala a ani nemohla udělat dost pro to, aby u kosovských Albánců odstranila rostoucí pocity křivdy a nerovnoprávnosti, vyplývající z marné touhy po rovnosti, totiž statusu národní republiky, jímž byla obdařena i menší jugoslávská etnika než byla národnost kosovskoalbánská.

Tyto pocity by ovšem uskutečněním kosovskoalbánského snu a povýšením statusu autonomie na republiku nezmizely. Republika, byť by se na ni nakonec jugoslávské vedení shodlo a srbské ji se zatatými zuby přijalo a dokázalo o tom přesvědčit veřejné mínění (což je samo o sobě velmi nepravděpodobné), by stejně nezahrnovala veškeré albánské obyvatelstvo Jugoslávie. Dědictví Prizrenské ligy, obsažené v kosovskoalbánském nacionálně-romantickém „státotvorném“ hnutí konce 70. a 80. let, ale také vrůstající etnický šovinismus, by vyžadovaly když ne sjednocení všech „albánských zemí“, tedy alespoň rozšíření republiky na celé albánské etnické území v Jugoslávii, jak již zaznívaly požadavky na všech albánských demonstracích počínaje rokem 1968. Jen těžko si přitom představit, jak by z podobně národně-romantického makedonského a černohorského státního korpusu mohly být vytrženy kusy území a přiřčeny k nové kosovské republice. Dříve nebo později by se podobně jako u jiných jugoslávských národů dostavila touha po úplné samostatnosti. Touha, již by výhodnost jednotného ekonomického prostoru jugoslávské federace nebo konfederace, jen stěží dokázala potlačit. Nedokázala to, navzdory skutečně velkorysým nabídkám Evropského společenství, u Slovinska,

Charvátska a Srbska,¹³⁰⁴ tím spíše by to platilo pro kosovské Albánce, kteří na rozdíl např. od Slovinců, neměli příliš co ztratit a navíc se do jugoslávského státu ani v dobách, kdy byla vláda nad Kosovem zcela v jejich rukou, nikdy zcela neintegrovali. Vždy jej považovali za cizí, vždy v něm žili jako cizinci a jako na cizince na ně také bylo až na výjimky pohlíženo.

Své odhodlání po tom, co podle nich představovalo spravedlivé řešení jejich kosovské otázky, ostatně prokázali v 90. letech, kdy bojkot oficiálních institucí Svazové republiky Jugoslávie připravil dobrovolně většinu z nich o práci, mnohé přivedl na pokraj bídy a výrazně omezil vzdělání i kulturu. Část radikálnějších z nich později ani neváhala vstoupit do ozbrojeného boje, jakkoli se jeho výsledek přinejmenším v počátcích zdál předem ztracený.

Někteří liberální jugoslávští myslitelé již v posledních letech trvání jugoslávské federace hovořili o tom, že model dominance, tak jak byl na Kosovu za staletí nastaven, a jak jsme jej také představili v této monografii, vylučoval lidská práva a občanské svobody. Neúspěch v řešení kosovské otázky proto viděli zejména v tom, že jugoslávské federální i národní politické elity nebyly ochotny a schopny přijmout lidská práva a občanské svobody jako východisko k překonání modelu dominance nastolením demokratického řádu a přispět tak k odstranění nejhoršího napětí.¹³⁰⁵ Nedomníváme se, že by to bylo možné. Jednak je takováto alternativa z podstaty komunistické moci a vlády jedné strany jen stěží myslitelná, jednak i v zemích, kde demokratické hodnoty již desítky let představují pilíř, na němž je stát zakotven, nacionalistická hnutí se svými touhami po odstranění domnělé či skutečné nespravedlnosti a vybudování vlastního státního útvaru nezanikla (Baskicko, Korsika aj.). Liberální a demokratické hodnoty na Kosovu vzhledem k jeho specifickému společenskému vývoji navíc nikdy příliš neznamenal a neznamenají ani nyní. Není důvodu se domnívat, že by tomu bylo jinak, pokud by Kosovo získalo svoji vysněnou republiku. Hnutí kosovských Albánců za republiku

¹³⁰⁴ JOVIĆ, Dejan: *Razlozi za raspad socialističke Jugoslavije: Kričička analiza postojećih interpretacija*. Reč 62/8, červenec 2001, s. 99. O malé hodnotě ekonomických argumentů podal v rozhovoru s D. Jovićem přesvědčivé svědectví bývalý makedonský prezident Kiro Gligorov. Bezprostředně před vypuknutím konfliktu ve Slovinsku podle něj nabízeli západoevroští a američtí politikové vůdcům jugoslávských republik velkou finanční pomoc, pokud by ovšem zamezili rozpadu státu a vypuknutí ozbrojených střetů. Podle Gligorova se jednalo o 5,5 miliardy dolarů a také o slib, že by se Jugoslávie mohla stát prvním novým členem EU (mimo země tehdejšího Evropského společenství). Ani jeden z trojice hlavních lídrů jugoslávských republik - Kučan, Tudjman a Milošević - na nabídky nepřistoupil. Sebevětší suma peněz tedy nemohla odradit nejen tuto trojici, ale také ty, kteří pro ni hlasovali a kteří se dobrovolně vystavili nejvyššímu riziku - že totiž v případném válečném konfliktu ztratí vlastní život - od toho, aby dosáhli svobody a spravedlnosti, tak, jak tyto kategorie viděli! Viz *Jugoslavija - država koja je odumrla*. Beograd 2003, s. 35.

¹³⁰⁵ POPOV, Nebojša: *Srpski populizam od marginalne do dominantne pojave*. Filozofija i društvo IV/1993. Přístupné také na http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/IV/D4/html_ser_lat.

nebylo demokratické, byť se tak od počátku 90. let světové veřejnosti představovalo. Nikdy nepočítalo s tím, že by to měla být republika všech jejích občanů a nikoli etnický albánský stát. A působení všech národních hnutí, která odkládají vytvoření demokratických norem do doby, dokud nevytvoří nebo nenavrátí svoji národní suverenitu na určité, pokud možno co největší oblasti, nutně vede ke stále ostřejším etnickým střetům.

Nacionalistické názory ovlivněné hlubokým resentimentem, nebyly na Kosovu nové. V prostoru Srbska i Kosova byly živé po celé dvacáté století a u velké části obyvatelstva ani nikdy jiné nebyly. Celá Jugoslávie navíc považovala kosovské Albánce za občany druhého řádu a je nabíledni, že autarkická kosovská společnost se tehdy, když jí to bylo umožněno, uchýlila k revanšismu. Nedůvěra, předsudky a národní romantismus vedl velkou část srbských i albánských národních elit ke kultivování vzájemné etnické nenávisti, v jejímž základu ležela ideologie *Blut und Boden*. Nenávisti, obohacované skutečností, že na Kosovu se opravdu mohl téměř každý cítit nějak poškozený, každý si mohl na něco stěžovat - na chudobu, na korupci, na nezaměstnanost, na nerovnoprávnost, na národnostní útisk atd. Výsledkem všeho toho byla a je segmentace společnosti a paralelismus kosovského života.

Komunistické Jugoslávii se za celou dobu jejího trvání nepodařilo demontovat etnický nacionalismus a nahradit jej principem občanského státu tak, aby se stala skutečně státem všech jejích občanů, a nikoli národů. Její národy, podléhající již od konce 70. let slibům o světlé budoucnosti, snily o historicky neuskutečněných národních programech a mýtech. Obnovilo se v ní jakési jaro národů, jakési druhé národní obrození, působící však ve zcela jiných ekonomických podmínkách než kdysi v 19. století. Svou agresivností a výlučností znemožnilo mírové a demokratické rozřešení krize, jejímž katalyzátorem se již na počátku 80. let stalo právě Kosovo jako jakési prolegomena bouřlivých událostí, které otráasaly Jugoslávii a vyústily v její krvavý rozpad.